

AJANKOHTAISTA

Lukemisen pakosta lukuhaluun

Pirkko Leino-Kaukiainen

Suomen kirjahistoriallinen seura ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seura järjestivät 18. marraskuuta yhteisen iltapäiväseminaarin, jonka teemana oli *Lukemisen hurmio ja turmio*. Seminaarissa käsiteltiin kirjallistumista kulttuurin osana, lukemisen yleistymistä ja erilaisia lukemisen tapoja. Lukemisen kulttuurihistoria on tärkeä osa suomalaista kirjahistoriaa, ja se liittyy myös SKS:n piirissä jo vuosia vireillä olleeseen kansan kirjallistumista sekä luku- ja kirjoitustaitoa koskevaan tutkimukseen.

Seminaarin avausesitelmässä dosentti Esko M. Laine käsitteli lukutaidon yleistymisen vaikutuksia autonomisessa Suomessa kahden paikallishistoriallisen esimerkin avulla. Keskeinen kysymys oli se, milloin lukemiseen lähes pakokauhuisella pelolla suhtautuneet ”Jukolan veljekset” omaksuivat lukemisen luontevaksi osaksi arkipäiväänsä. Milloin suomalaisessa yhteiskunnassa lukutaidosta tuli kaikkien omaisuutta ja miten tätä kysymystä tulisi tutkimuksessa lähestyä? Laine vertaili esityksessään rippikoululaisten luku- ja kristinopintaitoja 1820-luvulla pohjoissuomalaisessa Ylitornion seurakunnassa ja etelärannikon Vanhaan Suomeen kuuluneessa Virolahden seurakunnassa.

Rippikoulu on hyvä tarkastelukohde, koska se tuli kaikkien avioliittoon aikovien läpäisytä ja siihen mennessä nuorten oletettiin jo hankkineen ainakin jonkinlaisen lukutaidon. Erot etelän ja pohjoisen välillä olivat selviä, vaikka aineistot vuositasolla olivatkin suhteellisen pieniä. Virolahdella rippikouluun tultiin nuorempana ja sen myös suoritettiin vaivattomammin kuin Ylitorniossa, missä matkat olivat pitkiä ja lukutaidon alkeiden opettaminen puutteellisempaa kuin etelässä. Joka tapauksessa alueelliset erot lukutaidon omaksumisessa olivat merkittäviä.

Dosentti Ilkka Mäkinen oli muotoillut aiheekseen ”Eurooppalaisen lukuhaluun juurilla” ja pohti käsitteiden *Leselust*, *goût de la lecture* ja *love of reading* esiintymistä kirjallisuudessa eri vuosisadoilla. Hän määritteli lukuhaluun sellaiseksi ihmisen sisäiseksi haluksi, jonka ulkoinen tekijä laukaisee. Modernin lukuhaluun syntymisen Mäkinen ajoitti 1700-luvulle, sillä varhaisemmalla ajalla tällainen käsite esiintyi kirjallisuudessa vain poikkeuksellisesti. Samalla vuosisadalla alkoivat levitä romaanit, matkakirjat, runot ja näytelmät. Lukuhalu saattoi muuttua intohimoksi tai lukuvimmaksi, jota kuvaavat esimerkiksi saksankieliset sanat *Lesewut*, *Lesesucht*, *Leserei* tai englannin käsite *rage for novels*.

Keskustelussa pohdittiin erilaisia lukuhaluun ilmenemismuotoja, kuten yksilöllistä lukemista verrattuna yhteisölliseen lukemiseen tai oikeanlaisen lukuhaluun ilmenemistä. Kiintoisaa kysymys on se, missä kulkee raja tarpeellisen lukuhaluun ja haitalliseksi kehittyvän lukuhimon välillä ja miten näitä kysymyksiä tulisi tutkimuksessa lähestyä. Todettiin myös, että innokas lukeminen liittyi yleensä joutilaisuuteen tai vapaa-aikaan. Runsaasti ajatuksia herättänyt esitelmä nostatti vielä kysymyksen, onko lukuhalu sivistyksen mitta.

Iltapäivän kolmas esitys käsitteli erilaista lukemista. FM Kari Huuskonen puhui näkövammaisten lukemiskulttuurista otsikolla ”Omin sormin Jumalan sanaa” – Näkövammaisten suullis-kirjallisen kulttuurin murros 1800-luvulla. Huuskonen kertoi näkövammaisten pääsystä kirjallisen kulttuurin pariin, kun ranskalainen Louis Braille oli kehittänyt pistekirjoituksen. Muitakin kirjoitusjärjestelmiä oli, mutta braille-kirjoitus yleistyi, ja sitä alettiin opettaa 1860-luvulla myös Suomessa.

Aluksi pistekirjoituksella julkaistiin uskonnollista kirjallisuutta, mutta 1890-luvulla alkoi tulla muutakin luettavaa. Lopuksi Huuskonen muistutti, että näkövammaisten lukemiskulttuuri on suuresti muuttunut toisen maailmansodan jälkeen, kun ensin tulivat äänikirjat ja myöhemmin yleistyivät erilaiset tekniset apuvälineet, joiden kautta näkövammaiset ovat päässeet osalliseksi monenlaisesta tiedosta ja kirjallisuudesta. Pistekirjoituksen lukutaito sen sijaan on alkanut rapautua.

Mielenkiintoisia näkökulmia lukemisen kulttuuriin avannut seminaari saa jatkoa keväällä 2012. Suomen kirjahistoriallinen seura järjestää silloin Kansalliskirjastossa seminaarin, jossa on tarkoitus kartoittaa kirjoittamisen historiaan liittyvää uutta tutkimusta.

FT Pirkko Leino-Kaukiainen on Suomen historian dosentti Helsingin ja Tampereen yliopistoissa.